

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет геології, географії, рекреації і туризму
Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
імені Костянтина Нємця

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету геології, географії,
рекреації і туризму

Віліна ПЕРЕСАДЬКО

«20» березня 2024 р.

**ПРОГРАМА
АТЕСТАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ГЕОГРАФІЇ**

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u>
галузь знань	<u>10. Природничі науки</u>
спеціальність	<u>106. Географія</u>
освітня програма	<u>Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
«18» березня 2024 року, протокол № 3

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Немець Л. М., д. геогр. н., професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця;
Сегіда К. Ю., д. геогр. н., професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, заступник голови екзаменаційної комісії;
Кандиба Ю. І., к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця;
Ключко Л. В., к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця;
Телебенєва Є.Ю., к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця;

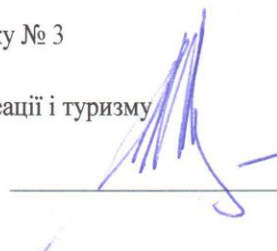
Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця
Протокол від «11» березня 2024 року № 3
Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

 Людмила НЕМЕЦЬ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми:
Гарант ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

 Катерина КРАВЧЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
Протокол від «18» березня 2024 року № 3
Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

 Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Підсумкова атестація осіб, які здобувають перший (бакалаврський) рівень вищої освіти з географії, у вигляді атестаційного екзамену зі спеціальності 106 Географія передбачає оцінювання компетентностей та результатів навчання для бакалаврів і здійснюється Екзаменаційною комісією після повного виконання навчального плану за спеціальністю «Географія», освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», і передує захисту кваліфікаційної роботи бакалавра. Порядок створення, організації та роботи екзаменаційної комісії регламентується Положенням про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної комісії для атестації здобувачів вищої освіти, затвердженого вченою радою університету.

Атестаційний екзамен – це завершальна стадія оцінки рівня підготовки фахівців-бакалаврів – комплексна перевірка знань студентів з фахових дисциплін, передбачених навчальним планом за освітньо-професійною програмою і проводиться для студентів 4 курсу денної форми навчання у 8 семестрі. Основним науково-методичним документом, що регламентує зміст атестаційного екзамену, є програма. Мета програми – визначити обсяг і необхідний рівень теоретичних знань, практичних навиків та вмінь з профільних дисциплін, отриманих студентами в галузі географії, зокрема економічної та соціальної географії.

Питання охоплюють змістовну частину підготовки в межах обов'язкових навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки і визначені загальними і спеціальними компетентностями ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток».

Питання екзамену перевіряють здатність розв'язувати комплексні задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері географії, зокрема економічної та соціальної географії, регіонального розвитку, що передбачає застосування сучасних теорій та методів дослідження природних та соціально-економічних об'єктів.

Атестаційний екзамен складено у відповідності до Стандарту вищої освіти України спеціальності 106 «Географія», галузь знань 10 «Природничі науки» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, затвердженого Міністерством освіти і науки України № 805 від 16.06.2020 р. та освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», затвердженої Вченою радою університету 26.08.2020 р., протокол № 13, введеної у дію наказом ректора від 31.08.2020 р. № 0202-1/280.

Для успішного складання атестаційного екзамену здобувач вищої освіти має опанувати за 4 курси такі

загальні компетентності:

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК09. Здатність працювати автономно.

спеціальні (фахові) компетентності:

СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК05. Здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

СК07. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК12. Здатність до системного географічного мислення.

програми результати навчання:

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР07. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

ПР09. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

ПР13. Володіти базовими знаннями з економічної та соціальної географії України і світу.

ПР15. Аналізувати різні аспекти територіальної організації життєдіяльності суспільства.

ПР16. Проводити аналіз регіонального розвитку та давати оцінку регіонального потенціалу.

На атестаційний іспит виноситься матеріал таких навчальних дисциплін: ОК 14 Основи суспільної географії, ОК 23 Економічна і соціальна географія України, ОК 27 Регіональна економічна і соціальна географія, ОК 29 Соціальна географія.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Тема 1. Основи суспільної географії

Проблема об'єкта і предмета суспільної географії. Поняття геопросторової (територіальної) організації. Структура суспільної географії, її складові частини. Місце суспільної географії в системі географічних наук. Схеми класифікації суспільної географії. Система методів суспільної географії.

Основні терміни, поняття та категорії суспільної географії. Територія як поняттєво-термінологічна система. Природні, суспільні та просторові властивості території. Соціальні, економічні, політичні, екологічні, інформаційні функції території.

Суспільно-географічне положення. Типізація суспільно-географічного положення. Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення.

Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Суспільно-географічні процеси і явища. Процеси геопросторової диференціації, процеси геопросторової інтеграції, процеси геопросторового комплексо- і системоформування.

Теорія просторового розвитку в суспільній географії. Теорія «центрального місця», «полюсів росту», «центрів розвитку».

Система суспільно-географічних законів. Закон пропорційного розвитку компонентів економіко-географічного комплексу; закон раціональних територіальних зв'язків; закон територіальної концентрації продуктивних сил; закон територіальної диференціації продуктивних сил.

Поняття про територіальну організацію суспільства. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні, соціальні, економічні. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Основні типи територіальних структур.

Становлення системної концепції в географії. Ознаки та структура геосистем, зв'язки та відношення в геосистемах, функції геосистем.

Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Багаторівнева ієрархічна структура територіального поділу праці. Міжнародний поділ праці.

Суспільно-географічне районування, його поняттєво-термінологічний апарат. Фактори, принципи і критерії процесу суспільно-географічного районування. Стадії розвитку суспільно-географічного районування.

Тема 2. Соціальна географія

Місце та значення соціальної географії в системі географічних наук. Об'єкт і предмет дослідження соціальної географії. Поняттєво-термінологічний апарат соціальної географії. Структура соціальної географії.

Функції соціальної географії. Завдання соціальної географії у відповідності до зростаючого соціального запиту. Проблеми розвитку сучасної соціальної географії.

Виникнення соціальної географії. Основні етапи формування соціальної географії. Розвиток соціальної географії в Україні. Соціально-географічні школи в Україні. Сучасна західна соціальна географія. Основні соціально-географічні школи Заходу. Персоналії.

Соціально-географічний простір і час та їх властивості. Особливості просторової організації суспільства, рівні організації соціально-географічного простору. Поняття регіональної свідомості та менталітету соціуму. Просторові зони та території людини. Поняття про соціогеосистему як основний об'єкт дослідження соціальної географії. Поняття про соціально-географічний процес, його структуру.

Поняття соціально-географічного факту. Програма соціально-географічного дослідження. Методи інформаційного забезпечення соціально-географічних досліджень. Основні етапи соціально-географічних досліджень. Методи аналізу емпіричних даних соціально-географічних досліджень.

Соціально-демографічний розвиток: динаміка народонаселення, його відтворення, склад народонаселення. Основні фактори, які впливають на зміни народонаселення. Механічний рух населення та його соціальні особливості та наслідки.

Якість населення. Відтворювальний потенціал. Діяльнісний потенціал. Система соціального управління відтворення населення. Індекс якості населення. Євгеніка та євгенічні рухи. Поняття, засновники, цілі та перспективи напрямку.

Теорії та концепції народонаселення. Проблеми та наслідки зростання народонаселення. Сучасні процеси в зміні народонаселення.

Соціальні аспекти розселення населення. Соціальні функції поселень. Особливості розселення населення. Форми та чинники розселення. Основні концепції розселення. Поняття агломерації та їх соціально-географічні особливості.

Урбанізація як соціально-географічний процес. Основні етапи урбанізації. Основні тенденції та перспективи розвитку урбанізації.

Основні поняття і сутність соціальних негараздів як соціальної властивості території. Особливості виникнення і розповсюдження соціальних негараздів. Поняття соціального спокою та територіальної соціальної справедливості. Дослідження розвитку соціально-географічного процесу в регіонах України.

Тема 3. Економічна і соціальна географія України

Економіко-географічне положення України. Кордони України, їх зміни протягом ХХ ст. й дотепер. Геополітичне положення України. Адміністративно-територіальний устрій, етапи його формування.

Населення України. Кількість населення та її динаміка. Природний рух населення. Статевовіковий склад населення. Середня тривалість життя. Механічний рух населення. Географія міграційних потоків.

Розселення населення України. Територіальні відмінності густоти населення. Міське і сільське населення. Урбанізація, її регіональні відмінності. Класифікація міст України за людністю. Типи міст за містоутворюючими функціями. Міські агломерації. Типи сільських поселень за людністю. Основні типи сільського розселення.

Етнічний, мовний релігійний склад населення України. Особливості українського етногенезу. Українська діаспора у світі.

Трудові ресурси і працересурсний потенціал України. Структура та особливості трудових ресурсів. Рівень забезпеченості трудовими ресурсами регіонів України. Структура і рівень зайнятості економічно активного населення та її сучасні тенденції.

Природно-ресурсний потенціал України. Вплив природних умов і ресурсів на територіальну організацію господарства країни. Рівень забезпеченості господарства України природними ресурсами. Структура та характеристика окремих компонентів ПРП (мінерально-сировинні, земельні, водні, лісові, фауністичні, природно-рекреаційні ресурси). Регіональні відмінності в забезпеченні ПРП.

Господарство України. Секторальна структура економіки України. Сучасне соціально-економічне становище України.

Первинний сектор господарства. Сільське господарство. Особливості розвитку і розміщення, форми господарювання, галузі спеціалізації. Земельний фонд країни та його структура. Структура сільськогосподарських угідь. Рослинництво: географія головних культур (зернові і зернобобові, технічні, овочево-баштанні і картопля, кормові). Садівництво, виноградарство, ягідництво. Тваринництво: географія головних галузей (скотарство, свинарство,

птахівництво); географія другорядних галузей (вівчарство, конярство, звірівництво, ставкове рибництво, кролівництво, бджільництво). Сільськогосподарські зони України. Лісове господарство.

Добувна промисловість. Добування палива: вугілля, нафта, газ, уран, торф. Добування рудної сировини: залізні і марганцеві руди, руди кольорових металів. Добування нерудної сировини: хімічна, будівельна, технічна.

Вторинний сектор господарства. Електроенергетика. Металургія. Машинобудування. Хімічна промисловість. Виробництво деревини і паперу. Виробництво будівельних матеріалів. Легка промисловість. Харчова промисловість.

Рекомендований план характеристики галузі промисловості: Завдання галузі, рівень її розвитку, місце і значення в економіці України. Фактори розвитку галузі, сировинні ресурси, їх географія та характеристика. Галузева характеристика промисловості: структура, галузі, підгалузі, типи підприємств. Територіальна характеристика галузі: принципи та фактори розміщення, характеристика окремих районів, вузлів (особливості структури, які причини зумовили їх виникнення). Проблеми та перспективи розвитку галузі.

Третинний сектор господарства. Транспорт. Торгівля. Туризм. Освіта. Наука. Культура. Зовнішньоекономічні зв'язки України.

Тема 4. Регіональна економічна і соціальна географія

Країни Європи; країни Північної, Східної, Південно-Східної, Південної, Південно-Західної Азії; країни Північної Америки; країни Латинської Америки; країни Африки; країни Австралії та Океанії.

Рекомендований план характеристики країни: Загальні відомості про країну. Економіко-географічне положення. Природно-ресурсний потенціал. Характеристика населення. Характеристика господарства. Зовнішньоекономічні зв'язки.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ІСПИТУ

Атестаційний комплексний іспит буде проведено на платформі LMS Moodle. На початку екзамену – обов'язкова аутентифікація у Zoom. Відеоідентифікація кожного студента протягом всього часу іспиту є обов'язковою умовою, тому технічною умовою є наявність працюючої web-камери студента та наявність стійкого сигналу Інтернет для роботи.

Питання атестаційного іспиту для кожного студента формуються в індивідуальному порядку. Тривалість іспиту – 3 академічні години.

Перед іспитом будуть організовані консультаційні заняття з кожного освітнього компоненту, який винесений у програму атестаційного іспиту. Графік консультацій оприлюднений на сайті факультету геології, географії, рекреації і туризму.

Умови допуску здобувача вищої освіти до підсумкової атестації:

Згідно з п. 5.4.1. Проведення атестації Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна

(https://karazin.ua/storage/documents/978_m69w4Iy9IUkYdcQRbCuWoLfT0.pdf)

атестацію проходить кожен здобувач вищої освіти після повного виконання ним відповідного навчального плану.

Допуск до атестації здійснюється наказом ректора за поданням декана факультету. Декан факультету надає подання ректору щодо допуску здобувача вищої освіти до атестації у формі атестаційного успіху у разі повного виконання студентом відповідного навчального плану.

СТРУКТУРА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗАВДАНЬ АТЕСТАЦІЙНОГО ІСПИТУ

I. Тестові завдання закритого типу з вибором однієї правильної відповіді: 42 завдання, за кожне – 1 бал, всього – 42 бали.

У кожному з цих завдань пропонується 4 можливі варіанти відповіді, з яких правильним є лише один.

II. Завдання на встановлення відповідності (встановлення логічних пар): 7 завдань, за кожне – 4 бали, всього – 28 балів.

До кожного завдання у двох колонках подано інформацію, яку позначено цифрами (ліворуч) і літерами (праворуч). Виконуючи завдання, необхідно встановити відповідність інформації, позначеної цифрами і літерами (утворити логічні пари) та записати у стовпчику праворуч літери, які відповідають цифрам, що позначають поняття чи географічні назви у лівому стовпчику таблиці.

III. Завдання множинного вибору: 6 завдань, за кожне – 3 бали, всього – 18 балів.

Необхідно вибрати 3 правильні варіанти із 7 запропонованих і вписати їх номери у клітинки. Порядок запису цифр не має значення.

IV. Завдання відкритого типу: 1 завдання – 12 балів.

Передбачає демонстрування навичок самостійного творчого мислення, комплексного географічного підходу до вирішення певної проблеми.

Максимальна сума балів за виконання всіх завдань – 100 балів. Пороговий бал – 50.

Використання джерел інформації категорично забороняється. У разі їх використання здобувач вищої освіти одержує незадовільну оцінку.

Загальна шкала оцінювання

Сума балів за усі надані відповіді на питання іспиту	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Критерії оцінювання окремого відкритого питання атестаційного екзамену

Критерії оцінювання	Кількість набраних балів
Здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно виконувати завдання, знаходить алгоритм виконання завдання, правильно встановлює причинно-наслідкові зв'язки і демонструє розуміння географічних процесів	10-12
Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує задачі у стандартних ситуаціях	7-9
Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні	4-6
Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на початковому рівні, що становить незначну частину навчального матеріалу	1-3
Усього	12

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки: навч. посіб. / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: Лисенко М. М., 2018.
2. Безуглий В.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – 2-ге вид., доп., перероб. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 688 с.
3. Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб. / за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. – К.: Знання, 2011. – 640 с.
4. Голюков А.П. Економіка України / Голюков А.П., Казакова Н.А., Шуба О.А. – К.: Знання, 2009.
5. Дністрянський М.С. Політична географія України. Навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 348 с.
6. Заставецька О.В. Географія населення України / О.В. Заставецька, Б.І. Заставецький, Д.В. Ткач. – Тернопіль: ТДПУ, 2003.
7. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – К.: Паливода, 2006.
8. Мезенцев К.В. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: монографія / К.В. Мезенцев, Г.П. Підгрушний, Н.І. Мезенцева. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. – 132 с.
9. Мезенцева Н.І. Економічна і соціальна географія України / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев: навчально-методичний посібник. – К.: ВПС «Київський університет», 2010. – 239 с.
10. Мезенцева Н.І. Економічна та соціальна географія України. Районна частина. Електронний підручник / автор і упорядник Мезенцева Н.І. – К., 2008.
11. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
12. Немець Л.М. Економічна і соціальна географія України: навчальний посібник /

- Л.М. Немець, П.А. Вірченко, Ю.Ю. Сільченко. – Харків: ФОП Грицак С.Ю., 2014.
13. Немець Л.М. Економічна і соціальна географія України. Навчально-методичний комплекс / Немець Л.М., Заволока Ю.Ю. – Харків, 2009.
  14. Немець Л.М., Сегіда К.Ю., Немець К.А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
  15. Немець Л.М. Основи соціальної географії: навчальний посібник / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, Н.В. Гусева. – Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2016. – 234 с.
  16. Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток: монографія / Г.П. Підгрушний. – Київ: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с.
  17. Соціальна географія. Підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. – Київ, 2019. – 304 с.
<http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/SocialGeography.pdf>
  18. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студ. географ. спеціальностей вищих навч. закладів. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
  19. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
  20. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: підручник / О.І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 496 с.

Інформаційні ресурси:

1. Географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geosite.com.ua>
2. Географія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geoswit.ucoz.ru>
3. Географія світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.geo-tur.narod.ru
4. Гео-тур. – Режим доступу: <http://www.geo-tour.net>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
6. Економіка України. Політико-економічний журнал. – Режим доступу: <http://www.economukraine.com.ua/>
7. Етнічна географія, етнографія, етнологія. – Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/etno/etno.htm>
8. Країни світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.world-countries.org.ua
9. Країни світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua>